

Radionica: Sporna pitanja o GMO u Hrvatskoj i u Europi, Topusko, 28.-29.09.2004.

Prof.dr.sc. Miodrag Hitrec, Ekonomski fakultet - Zagreb

GOSPODARSKA PROBLEMATIKA SPORNIH PITANJA O GMO U HRVATSKOJ

SAŽETAK

1. Uvod

U raspravama o GM-tehnologiji i **novim genetski promijenjenim organizmima (GMO)**, od njihovih zagovornika nikako nema odgovora na pitanja o mogućim štetnim utjecajima GMO-a i mogućem ugrožavanju **presudno važnih** područja za življenje i kvalitetu življenja ljudi:

- a) kako neprirodno (horizontalno) uneseni geni bića-davatelja dugoročno djeluju u kombinaciji s drugim genima bića-primatelja? Kakva se iz toga mogu izroditi **nova bića**? S kakvim bi nesagledivim mogućim štetama ta nova bića mogla ugroziti ili i uništiti mnoge druge organizame u okružju, širenjem u živi svijet, koje je nemoguće zaustaviti ako se jednom pokrene?;
- b) kako osigurati da **novi GMO-i** ne postanu **novi prijenosnici** raznih postojećih ili **novih bolesti** ili uzročnici drugih tegoba?;
- c) kako **nove tvari** u hrani iz GMO-a djeluju na ljudske i životinjske organizme kratkoročno i dugoročno? Kako osigurati da ne štete zdravlju ljudi i životinja (alergije; poremećaji funkcioniranja probavnog, krvožilno-srčanog i dišnog sustava; pojava i razvoj raka; nasljedna svojstva itd.)?;
- d) kakva su GMO-i staništa za **štetne bakterije i viruse**, za njihov razvoj i mijenjanje, s nepredvidivim i mogućim kobnim, nezaustavljivim i nepopravljivim štetama za živi svijet i ljude?

Kao znanstvenik, zabrinut zbog «igranja vatrom – GMO-ima» kao i mnogi drugi ljudi, čekam čvršće znanstveno utemelje odgovore na ta pitanja, naročito od zagovornika GMO-a u Hrvatskoj. Na **presudno važnu gospodarsku problematiku (privređivanje, poljoprivredna i prehrambena proizvodnja: što proizvoditi** za hranu ljudi i inozemnih turista u Hrvatskoj, za izvoz, **kako to proizvoditi, koliko, kome i kako prodavati**, i kako od toga **zarađivati dovoljno** za svoje kvalitetno življenje), kao ekonomista, nudim svoje znanje i spoznaje, kao doprinos rješavanju dilema oko GMO-a u Hrvatskoj.

2. Najvažnije gospodarske značajke Hrvatske – argumenti za dileme oko GMO-a u Hrvatskoj

Mogućnosti proizvodnje hrane u Hrvatskoj daleko nadilaze potrebe i potrošnju stanovništva Hrvatske, kao i potrošnju inozemnih turista u Hrvatskoj. Veći je izvoz i sada nemoguć, zbog nekonkurentnosti hrvatske ponude, a otvorene granice rezultiraju uvozom (685.590.000 USD ili 5.728.173.000 kn, odnosno 787.098.000 USD ili 6.574.828.000 kn sa živim životinjama, duhanom, mastima i uljima za hranu) skoro dvostruko većim od izvoza (349.106.000 USD, odnosno sa živim životinjama, duhanom, uljima i mastima 452.029 USD). Veliki dio proizvedene hrane u Hrvatskoj se svake godine baca, zaorava i propada. Ne postoje pouzdane informacije koliko je to, jer je samo jedan dio obuhvaćen službenom statistikom. Ako se uzmu samo službenom statistikom obuhvaćene proizvedne količine u 2001.g. (6.631.457.000 kg, bez proizvodnje trave/sijena s livada i pašnjaka) i zbroje s ostvarenim uvozom (237.229.312 kg), pa takve usporede sa procijenjenom potrošenom količinom hrane i pića u Hrvatskoj od domaćeg

stanovništva i inozemnih turista (2.756.144.830 kg), uočljiva je ogromna razlika (jedan dio te razlike posljedica je dijela proizvedenih biljnih kultura za životinjsku hranu).

Na navedene činjenice valja dodati i činjenicu da se danas u Hrvatskoj koristi **samo 74,8%** od raspoloživih oraničnih površina, s još manjim postotkom obrađivanih u ukupnim raspoloživim poljoprivrednim površinama, kojima je Hrvatska **bogata** (55,67% od ukupnih površina su poljoprivredne). Istovremeno je oko 20% radno sposobnih ljudi **nezaposleno**, ne ostvaruje svojim radom sredstva za život sebe i svojih porodica.

Tablica 1. Godišnja moguća proizvodnja, ostvarivana potrošnja i saldo uvoza i izvoza hrane u Hrvatskoj

godišnja minimalna moguća proizvodnja kg	10.769.360.423
godišnja stvarna ukupna potrošnja kg	2.756.144.830
razlika uvoza i izvoza u 2001.g. kg	237.229.312

Osjetno veće mogućnosti proizvodnje hrane u Hrvatskoj, u odnosu na ostvarivanu potrošnju, proizlaze iz raspoloživosti poljoprivrednih površina u odnosu na broj stanovnika.

Tablica 2. Broj stanovnika na ha poljoprivrednih i drugih površina tla

	Svijet	Europa	Hrvats.	Sloven.	Austrij.	Italija	Vel.Br.	Njemač.	Nizoze.	Franc.
Broj stanovnika na ha poljoprivrednog tla	1,3137	3,2573	1,4096	2,2261	2,3490	3,3731	3,2788	4,5601	7,9389	1,9141
Broj stanovnika na ha obradivog tla	4,1773	5,2117	2,7990	6,3487	5,4340	4,7279	8,4368	6,6852	17,6586	3,1359
Broj stanovnika na ha livada i pašnjaka	1,9164	8,6862	2,8399	3,4281	4,1376	11,7714	5,3631	14,3452	14,4233	4,9130
Broj stanovnika na ha šumskog tla	1,5103	4,6474	2,2042	1,8738	2,5472	8,6090	26,0472	8,0604	53,8081	4,0733
Broj stanovnika na ha ostalih površina tla	1,3310	6,8834	8,9891	14,8120	4,7116	9,1556	15,4990	11,5464	11,2542	6,6396
Broj stanovnika na ha ukupne površina tla	0,4599	1,4982	0,7847	0,9520	0,9704	1,9163	2,4516	2,3258	4,2845	1,0887

U suvremenim se gospodarskim uvjetima prihod i sredstva za življenje ostvaruju pretežno tržišnom razmjenom proizvoda i usluga. Zato je u suvremenim uvjetima presudno važna **mogućnost prodaje** proizvedenog i nuđenog, po cijenama koje omogućavaju kvalitetan život ponuditelja. Ako proizvedeno i nuđeno **ne može prodati** po zadovoljavajućim cijenama, ponuditelj **ne može ostvarivati** sredstva za kvalitetan život i prije ili kasnije **propada**. A Hrvatska već sada **nema nikakve mogućnosti** uspješno prodavati svoju konvencionalno proizvedenu «kemiziranu» hranu. Mogućnosti prodaje GMO-a hrane **još su manje od nikakvih!** Zagovornici proizvodnje GMO hrane u Hrvatskoj ne samo da to ne žele prihvatiti koa činjenicu, nego ne žele prihvaćati, pa ni razgovarati o dokazima o štetnosti GMO hrane, iako neki **već postoje**. Neki među tim zagovornicima, ograničeni svojim **oskudnim znanjima**, ili s nekim drugim motivima, jednostavno **lažu** druge ljude da među **znanstvenicima i stručnjacima u svezi GM-tehnologije** nema dilema o njezinoj korisnosti i bezopasnosti. To jednostavno **nije istina!** Ponuditelji droga i cigareta isto tvrde svojim kupcima.

S gospodarsko gledišta, za ljude u Hrvatskoj je važno da se mnogi ljudi, s više ili manje znanja o GM-tehnologiji i drugom, **jednostavno opravdano boje jesti** hranu sa sadržinom GMO-a. Strah dodatno povećava **beskrupulozna profitna** poslovna motivacija **mnogih sebičnih** i prema okolini **nekorektnih i nepoštenih** proizvođača, **neodgovornih** prema drugim ljudima, prirodi i životnom okružju. Motivirani **sebičnim, kratkoročnim, bezgraničnim profitnim interesima**, **neodgovorni** proizvođači GMO-a za hranu ljudi i životina, kao i ponuditelji GM-tehnologije za to, ne ostavljaju **dovoljno** vremena za laboratorijsko znanstveno utvrđivanje mogućih opasnosti i šteta. Koriste

druge ljude, životinje i prirodu kao svoje «pokusne štakore», za što brže ostvarivanje što većih profita za sebe.

Zato mnogi u Europi, svijetu i Hrvatskoj, s vrlo jakim i utemeljenim razlozima, **ne žele kupovati «GMO-iziranu» hranu!** Trebaju li ljudi i Hrvatska **prihvatiti** ulogu «pokusnog štakora»? Treba li **ugroziti** najveće vrijednosti Hrvatske, ono što **mnogi drugi** u svijetu **više nemaju** – čišći okoliš, kvalitetnije vode, raznolikost biljnog i životinjskog svijeta, kvalitetniju i prirodniju hranu, relativno zdravije ljudi zbog svega toga?

Što bi Hrvatskoj **stvarno** donijela GM-tehnologija u poljoprivredi i prehrambenoj proizvodnji?

- a) Namjerno ili nenamjerno «GMO-izirani» poljoprivredni i prehrambeni proizvodi iz Hrvatske **ne bi se mogli prodavati** po zadovoljavajućim cijenama, a značajno bi se smanjilo povjerenje i u **svu** drugu hranu iz Hrvatske, s još **manjim** mogućnostima njezine prodaje od sadašnjih.
- b) Kod velikog broja turista iz Europe, koji u Hrvatsku dolaze na odmor zbog njezinog Jadrana, čistoće, biološke raznolikosti, čistoće i kvalitete voda, prirodne hrane i domaćih specijaliteta, **značajno bi se smanjio** opći interes za odmor u nečistom «GMO-iziranom» okružju, s problematičnom «GMO-iziranom» hranom, koju **izbjegavaju** i u svojim zemljama u kojima inače žive i rade.
- c) Za turističko-ugostiteljsku ponudu tada značajno smanjenom broju inozemnih turista u Hrvatskoj, moralo bi se **uvoziti relativno još više** inozemne kvalitetnije hrane, deklarirano i kontrolirano «ne-GMO-izirane», što bi rezultiralo za Hrvatsku još manjim neto financijskim koristima od boravka tih turista u Hrvatskoj.
- d) **Nemogućnost prodaje** rezultata svog rada, po cijenama koje omogućavaju prihod za **kvalitetno življenje** proizvođača i svih ponuditelja, znači dovođenje tih ljudi, hrvatske poljoprivredne i prehrambene proizvodnje, turizma, ugostiteljstva i cijelog gospodarstva – **do prosjačkog štapa**.

3. Hrvatska ne želi prihvatiti «GMO-iziranu» hranu

Hrvatska je s tri važna zakona (o zaštiti prirode, potrošača, o hrani) **regulirala područje GMO-a**, i dalje se **izjašnjava protiv** «GMO-izirane» hrane, te **postupa** u skladu s tim.

- a) Potpredsjednik Vlade dr.A.Hebrang: «Stav je hrvatske Vlade da Hrvatska mora biti slobodna od genetički izmijenjenih proizvoda. A to znači da se u Hrvatskoj neće proizvoditi GM hrana, što će se postići zakonskom zabranom korištenja sjemena koje sadrži GMO.» (Večernji list 04.03.2004.).
- b) Zaustavljena je isporuka u trgovinu (trgovci su opovrgavali da su iz trgovina i povučeni) 12 «GMO-iziranih» prehrambenih proizvoda (vijest 29.travnja 2004.); uništena je 31 i potom još 14 tona «GMO-iziranih» prehrambenih proizvoda, zabranjen uvoz 3,6 tona takvih proizvoda (vijest 29.travnja 2004.); u Nizozemsku se vratilo 14 tona genetski modificiranog soja izolata (Vjesnik, 05.05.2004.).
- c) Tijekom ljeta na hrvatskim je njivama uništavan kukuruz u čijem je sjemenu pronađeno zagađenje GMO sjemenom, iako su proizvođač i uvoznik tvrdili da je sjeme proizvedeno na konvencionalan način.
- d) U takvom opredjeljenju valjalo bi ostvariti i zakonsko osiguranje **prava na odštetu** poljoprivrednicima kojima se GMO-i prenesu na njihove proizvodne jedinice, peludom ili bilo kojim drugim načinom, s polja, oranica i druge proizvodnje proizvođača GMO-a, koji bi odštetu i **plaćali** oštećenima iz svojih sredstava.

- e) Zbog međunarodnih odnosa kakvi vladaju u svijetu (npr. pravila WTO-a) i nemogućnosti međunarodno pravno utemeljene zakonske zabrane ograničavanja prodaje gotovih proizvoda od GMO-a na nekom području, raznim aktivnostima valja i dalje poticati hrvatske potrošače, trgovce i ugostitelje da ne prihvaćaju hranu sa sastojcima GMO-a, da bi se tako ipak stvarale od GMO-a slobodne (Free) zone, za što postoje i zakonski uvjeti (nacionalni parkovi, zaštićene zone, područja s ekološkom poljoprivredom).

4. Ekološka poljoprivredna i prehrambena proizvodnja – šansa Hrvatske

Veliku šansu, kao najbolje rješenje, Hrvatska ima u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda: ima mnogo bogatog i relativno manje zagađenog obradivog tla; bogata je kvalitetnim i čistim vodama; manje je zagađena iz atmosfere (kisele kiše i dr.); ima pogodnu raznoliku klimu; ima mnogo autohtonih jedinki i vrsta flore i faune; Jadran je bogat proizvodni izvor i nadasve je turistički vrijedan; ima mnogo turističkih i na drugi način iskoristivih prirodnih bogatstava i dr.

Značajno povećana ekološka poljoprivredna proizvodnja mogla bi:

- a) **zadovoljavati veći dio domaćih potreba** za svim prehrambenim proizvodima koji se u Hrvatskoj mogu proizvoditi (uključivo s potrošnjom inozemnih turista u Hrvatskoj);
- b) **ostvarivati izvoz** eko-proizvoda, za kojima postoji velika potražnjom na tržištima bogatijih zemalja, temeljem prednosti takve hrane iz Hrvatske, koje omogućavaju **uspješno konkurentsko nadmetanje** s ponudom hrane iz drugih zemalja;
- c) **radno aktivirati** dio sada nezaposlenog stanovništva Hrvatske i omogućiti im da svojim radom zadovoljavaju potrebe sebe i svojih obitelji u kvalitetnijem življenju.